

У цяжкую ваенную восень 1941 года Змітрок Бядуля разам са сваёй сям'ёй вымушаны быў накіравацца ва эвакуацыю ў Ташкент. Па ўспамінах відавочцаў, на станцыі Сяміглавы Арол пісьменнік выйшаў з цягніка, каб паспрабаваць абмяняць рэчы на ежу. Неўзабаве прагучаў гудок, які абвясчаў аб адпраўленні цягніка. Усе, каб не спазніцца, кінуліся да сваіх вагонаў... Пабег і Бядуля, немалады ўжо чалавек. Паспеў. Але праз некалькі хвілін яго не стала. Не вытрымала сэрца. Здарылася гэта 3 лістапада. На станцыі Уральск сям'я Бядулі вымушана была сысці з цягніка. Там, ва Уральску (паўночны захад Казахстана), класіка беларускай літаратуры і пахавалі. Пасля вайны сям'я вярнулася ў Мінск і напрацягу доўгага часу неаднаразова ўздымала пытанне аб вяртанні астанкаў Змітрака Бядулі на Радзіму. І вось 3 лістапада 2020 года, нарэшце, адбылося ўрачыстае перапахаванне пісьменніка ў роднай зямлі.

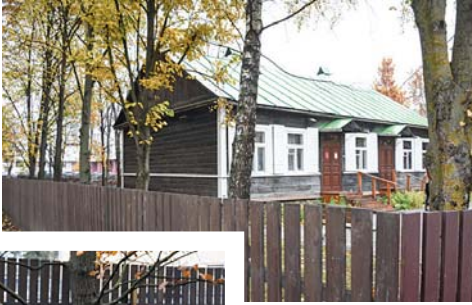
няў такога кшталту. Дыскусія, часам рэзкія, урэшце рэшт супакоіліся. Грамадскасць справядліва вырашыла, што апошнія слова ў гэтым пытанні па-поўным правe належыць сыну пісьменніка, спадару Яфіму Плаўніку.

Цырымонія развітання прайшла ў філіяле Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры — “Беларускай хатцы”, на вуліцы Рабкораўскай. Месца было абрана невыпадкова, бо ме-

Змітрок Бядуля вярнуўся на Радзіму

Зміцер ЮРКЕВІЧ /
Фота Таццяны МАТУСЕВІЧ

Перапахаванне пісьменніка стала магчымым дзякуючы фонду імя Марыі-Магдалены Радзівіл, які вядомы некалькімі

навіта ў гэтым драўляным дамку 1904 года пабудовы, доўгі час жыў Змітрок Бядуля. Гэта хатка ў тая часы была адным з культурных цэнтраў Мінска, дзе сустракаліся, а часам і жылі вядомыя літаратары — Максім Багдановіч ды іншыя. Як спадзвецца спадар Міхаіл Рыбак, дырэктар музея, гэта тая сціплай сядзібка з утульным дворыкам, заісчунята з усіх бакоў сучаснымі б-

паспяхова рэалізаванымі праектамі (з апошніх, аб якіх ужо пісала “К”, — усталяванне помніка беларускаму пісьменніку Яну Баршчэўскаму ва ўкраінскім горадзе Чуднаў).

Менавіта прадстаўнікі гэтага фонду згодна з просьбай Яфіма Плаўніка, сына Змітрака Бядулі (сапраўднае імя Самуіл Плаўнік — рэд.), узяліся за гэту няпростую справу, за якую раней браўся многія, але, на жаль, ніхто не змог дасягнуць да лагічнага завяршэння.

Апошняю грамадскую ініцыятыву падтрымалі розныя ўстановы і арганізацыі, як беларускія, так і замежныя. Па словах кіраўніка фонду Аляксандра Сапегі, для многіх устаноў Казахстана, у якія прыйшлося звяртацца, гэта пытанне было, скажам так, новым. Таму яны ўвесь час пера-

накіроўвалі прадстаўнікоў фонду то да адной інстанцыі, то да другой. Але, урэшце рэшт, атрымаўшы ўсе дазволы, паспяхова правёўшы эксгумацыю, самалётам расійскай кампаніі парэштакі пісьменніка, разам з надмагільнай плітай, былі перавезены ў Беларусь. Адбылося тое 26 лютага 2020 года.

З таго і да апошняга дня являлася карпатліва праца па падрыхтоўцы перапахавання. Трэба адзначыць, што з боку беларускіх афіцыйных устаноў, а менавіта Савета Міністраў, Міністэрства інфармацыі і Міністэрства культуры, Мінскага гарвыканкама, а таксама Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры з самага пачатку праекту была аказана ўсебаковая падтрымка.

Дарэчы, пасля з'яўлення ў СМІ інфармацыі аб тым,

што парэштакі Змітрака Бядулі перавезены ў Беларусь, у інтэрнэце разгарэліся палкія дыскусіі аб тым, дзе ж “*мысць спачыць славеты пісьменнік*”. Думкі падзяліліся паміж Вайсковымі і Усходнімі могілкамі. Вайсковыя могілкі, маючы пэўныя абмежаванні, даўно прэтэндуецца на тытул Нацыянальнага некропаля, бо на іх спачываюць Янка Купала і Якуб Колас, Паўлюк Трус, а таксама вельмі шмат іншых вядомых асобаў. Усходнія ж, дзе таксама пахаваныя вядомыя пісьменнікі, акцёры, навукоўцы і спартсмены — Генадзь Гарбук, Уладзімір Караткевіч, Стэфанія Станюта, Васіль Быкаў і многія іншыя, — так бы мовіць, больш адкрытыя для пахаван-

дынкамі, і ў наш час будзе адгрываць важную ролю ў культурным жыцці сталіцы.

У гэты пахмурны і дажджлівы дзень нібы само неба сумавала разам з намі. У хатцы было вельмі людна. Людзі падыходзілі і адыходзілі. Так як падзея гэта знакавая для Беларусі не бракая для прадстаўнікоў розных беларускіх устаноў і СМІ. На развітанне мелі прамовы сын Змітрака Бядулі спадар Яфім Плаўнік, прадстаўнік фонду Марыі-Магдалены Радзівіл спадар Алякс Мацусевіч, дырэктар Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры Міхаіл Рыбак, старшыня Беларускага фонду культуры спадар Тадэвуш Стружэцкі і іншыя вядомыя асобы.

Змітрок Бядуля вярнуўся на Радзіму

(Заканчэнне.
Пачатак на старонцы 2)

Працяг развітання меў месца ўжо на могілках. Да прысутных звярнуліся з прамовамі дырэктар Інстытута літаратуразнаўства НАН Беларусі Іван Саверчанка, першы намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Алена Стэльмах, дырэктар-галоўны рэдактар Выдавецкага дома “Звезда” Аляксандр Карлюкевіч, дырэктар Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры Міхаіл Рыбак, а таксама сын пісьменніка Яфім Плаўнік. Ён з уласцівай яму шчырай

сціпласцю падзякаваў усім тым, хто дапамог з перапахаваннем. Напрыканцы жалобнай працэсі кароткую прамову таксама зрабіў і рабін Рыгор Абрамовіч.

ЧЫМ ЖА ПАМЯТНЫ ЗМІТРОК БЯДУЛЯ?

Народжаны ў яўрэйскай сям’і Самуіл Плаўнік (1886 — 1941) абраў шлях беларускага літаратара, этнографа, публіцыста і краязнаўцы. З 1912 года быў запрошаны да сталай супрацы з беларускімі культурнымі ўстановамі ў Вільні. Разам з Янкам Купалам пра-

цаваў у рэдакцыі “Нашай Нівы”. Пазней перабраўся ў Мінск, дзе жыў разам з сёстрамі ў згаданым дамку на Рабкораўскай. Таксама рэдагаваў краязнаўча-этнаграфічны часопіс “Наш край”, уваходзіў у літаратурны аб’яднанні “Маладняк”, “Узвышша”. А з 1934 года — сябра Саюза пісьменнікаў СССР. Аўтар вялікай колькасці вершаў, казак, пэам і песень, апа-вяданняў, раманаў.

Як вядома, ініцыятарам перапахавання з’яўляецца Аляксандр Сапега, кіраўнік Дабрачыннага фонду імя Марыі-Магдалены Ра-

дзівіл і старшыня беларускай дыяспары ў Швейцарыі. Менавіта Аляксандр Сапега звярнуўся да сына пісьменніка Змітрака Бядулі спадара Яфіма Плаўніка з гэтай думкай. Ён, нягледзячы на шэсць ранейшых і няўдалых спроб перавезці парэшткі ў Беларусь, пагадзіўся на сёму, і даў афішыйны дазвол. Спадар Сапега ў свой час займаўся перапахаваннем парэшткаў Марыі-Магдалены Радзівіл, усталёўкай помніка Тадэвушу Касцюшку і іншымі культурнымі праектамі. Праект падтрымаў Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры. Але вельмі важна, што праект пачынаўся як грамадзянская ініцыятыва. Дзяржава ж таксама не засталася аб’якавай — вылучана месца на Усходніх могілках, будзе ўсталёваны помнік. Зразумела, ініцыятарам вельмі шмат высілкаў прыйшлося прыкласці для вырашэння тэхнічных пытанняў — атрымаць усе дазволы, дамовіцца пра эксгумацыю, перавозку. Дарэчы, неабходна падкрэсліць, што даволі значныя расходы на гэтыя працы ўзяў на сабе Ганаровы консул Беларусі ў Швейцарыі Андрэй Нажэскін.

Каментарыі

**Алесь СУША, намеснік дырэктара
Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі:**

“Мы супрацоўнічаем з Дабрачынным фондам імя Марыі-Магдалены Радзівіл і таму былі ад самага пачатку ў курсе справы па перапахаванні пісьменніка. На мой погляд, выключна важную ролю ў гэтым адыграў Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры, які стаў асноўным партнёрам фонду ў справе вяртання парэшткаў Змітрака Бядулі ў Беларусь. Без яго, мне падаецца, мала што атрымалася б.

Падзея гэта вельмі важная. Знакавая для Беларусі. Знакавая і цікавая, бо сапраўды выклікала вялікі рэзананс з боку невялікай колькасці дзеячаў культуры краіны. Бо, першае, на сёння актыўна абмяркоўваецца стварэнне свайго, беларускага пантэона, вяртання імянаў (нават фізічнае) нашых культурных дзеячаў, пахаваных па-за межамі Беларусі. А па-другое, падаецца, сёння мала хто з запытаных мінакоў на вуліцы ўзгадае імя пісьменніка, і ўжо пагатоў назаве некалькі ягоных твораў. Таму гэта мерапрыемства мусіць стаць такім маленькім штуршком, які дазволіць напоўніцу вярнуць нашчадкам яго імя”.

**Яфім ПЛАЎНІК, сын Самуіла Плаўніка
(Змітрака Бядулі):**

Мы пацкавіліся ў спадара Яфіма Плаўніка, чаму шэсць ранейшых спробаў перапахаванняў не

былі даведзены да лагічнага канца.

“Адразу пасля вайны, зразумела, было не да таго. Мінск быў зруйнаваны, дзе-нідзе ацалелі драўляныя хаткі. Гадоў праз дваццаць пасля заканчэння вайны з Уральска прыехала дырэктар Уральскага літаратурнага музея і сказала, што ў нас пахаваны ваш пісьменнік Змітрок Бядуля, і было б добра падабраць аб ім матэрыялы. Яна пачала хадзіць па нашых музеях, якія ўжо існавалі, і ёй заўсёды, з вялікай ахвотай давалі копіі дакументаў. Маці аддала ёй ордэн Змітрака Бядулі (ордэн Працоўнага Чырвонага Сцяга — адзіная дзяржаўная ўзнагарода пісьменніка — рэд.).

Прайшло яшчэ колькі гадоў, пасля таго як мы вярнуліся ў Мінск. Мы зрабілі першую спробу перавезці прах бацькі. Наступная спроба прыпала на 100-годдзе з дня нараджэння пісьменніка. Іван Антановіч запрасіў мяне да сябе ў ЦК КПБ і запытаўся, ці не буду я супраць перапахавання, “.бо гэта наш класік. Мы будзем над гэтым працаваць”. Потым былі прапановы з нейкага фонду. Але завершылася справа тым, што гэтым заняўся Аляксандр Сапега. Гэта быў першы чалавек, які сказаў, што тое магчыма. І выканаў, што сказаў.

І гэта перапахаванне для мяне вялікая радасць. Тут стаіць труна з прахам майго бацькі. І хоць яна і замешана са скрухай, але цела будзе аддадзена зямлі, што вельмі важна тут, на Радзіме.

Першае ж пахаванне было для мяне шокам, і я, тады фактычна дзіцё ў цяжкія гады вайны, памятаю яго да драбніцаў”.